

Ünite 2: İlk Çağlar, İlk Kültürler

Tarih Öncesi Dönem

Sosyal ve alet kullanabilen bir varlık olan insan, güçsüz olmasına rağmen vahşi doğaya hükmetmekte ve kültür oluşturabilmektedir.

Paleolitik dönemde avcı toplayıcı olarak yaşayan insanlar mağaraları veya kaya sığınaklarını sığınmak için kullanmışlardır. Bu dönemde alet üretmeye başlamışlardır. Sosyal bir varlık olan insan yaşamını tek başına değil, klanlar halinde sürdürmüştür.

Bu dönemdeki en önemli keşif ateştir. Aslında zaten ateşin varlığından haberdarlardır fakat korktukları bir şeydir. Yani ateşi sadece bulmamışlar, onu kontrol altına almayı da öğrenmişlerdir diyebiliriz.

Neolitik dönemde insanlar yerleşik düzene geçerek, tarım yapmaya başlamışlardır. Böylece ilk köyler kurulmuştur. İnşa edilen evler planlanarak yapılıyordu. Evin ortasına yerleştirilen bir direk çatıyı taşıyor, evin duvarları çalıdan yapılıyor ve üzeri çamurla kaplanıyordu. Sonrasında ise evlerin planı dörtgen olmuş ahşap yerine kerpiç tuğlalar kullanmaya başlamışlardır. Evler bitişik formdadır ve içlerinde av sahnelerinin veya dini ritüel anlatımlarının bulunduğu duvar resimleriyle süslenmiş odalar vardır. Tarım aletleri geliştirilmiş ve çanak çömlek yapımına başlanmıştır. Bitki lifleri eğrilerek ip elde edilmiş ve dokuma tezgahları yaparak kumaş dokunmaya başlanmıştır. Sokaklar ve şehir duvarları inşa edilmeye başlanmıştır.

Hayvancılıkla uğraşan bazı toplumlar yerleşik hayatı benimsememişlerdir. İlk savaşların göçebe topluluklarla tarımcı topluluklar arasında olduğu düşünülmektedir.

İlk kültürel eserler taş, ahşap, metal, kemik ve topraktan yapılmış, metalin kullanılmaya başlanmasıyla üretilen yeni atılımlar ortaya çıkmıştır.

Sırasıyla önce bakır, altın-gümüş, tunç ve en son demir kullanılmaya başlanmıştır. Metalin üretim aşaması deneme yanılmaya dayandığı ve uzun bir süreci kapsadığı için tarihçiler tarafından bölümlene ve tarihleme olarak kullanılmıştır.

Tekerleğin bulunması en önemli keşiflerden biridir. İnsanlar hayvanları da eğiterek yük arabalarına koşmuş ve taşımayı kolay hale getirmişlerdir.

İlkel topluluklar daha geride oldukları için değil, hayat koşulları ilk çağlarda yaşananlarla benzerlik gösterdiği için ilkel olarak adlandırılır. Estetik değerler yerme işlevsellik ön plandadır. Yapılan duvar resimleri veya heykeller göze hitap etmesi için değil koruma amacıyla yapılmıştır.

Mezopotamya: İlk Yazı, İlk Şehir Devletleri

Erken gelişen kültürler ilk olarak Mezopotamya'da görülmüştür. Büyük şehirler kurulmaya başlanmış, mimarlık gelişerek daha sağlam yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. İş alanlarının çoğalmasıyla toplum değişim geçirmiş ve sosyal farklı tabakalar ortaya çıkmıştır.

Tunç çağında yazı keşfedilmiştir ve resimden geliştirildiği düşünülmektedir. Yazı sayesinde kültürel etkileşimler ve erken kültürler hakkında sahip olduğumuz bilgi birikimi artmıştır.

Sümerler

Şehrin merkezi tapmaktır. İler şeyin ve herkesin sahibi tanrıdır ve rahip onun elçisi gibi onun adına kenti yönetir. Fırat ve Dicle nehirleri arasında konumlanan Sümerler su kanalları inşa etmişlerdir. Çivi yazısı kullanmışlardır. Kalan yazılı belgeleri mitolojik anlatımlar, kent planlaması, tapmak kompleksleri, sulama kanalları gibi bilgiler içermektedir. İlk devlet arşivleri Mezopotamya'da çivi yazılı tabletlerle kurulmuştur. Sümerlere ait Gilgamesh Destanı da bu arşivden ele geçen önemli bir kültürel eserdir. Mezopotamya kent devletlerinde tanrı için çalışmakta olan halkın bakımından kral sorumludur.

Akadlar

Sümerlerin egemenliğine son veren Akadlar kültürel bir yenilik getirememişlerdir. Tanrı ile kral kavramını ayırıp dini işleri ruhani gruba bırakmışlardır.

Babiller

Küçük krallıkların bir araya gelmesiyle Mezopotamya'da birlik oluşturmuşlardır. Yazılı olarak kayda alınmış ilk devlet kanunu olarak bilinen Hammurabi Kanunları bu dönem yazılmıştır.

Asurlular

M.Ö. 2000- M.Ö. 1800 yılları arasında Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuşlardır. Doğal kaynakları satın alıp işleyerek tekrar satmışlardır. Savaşçı bir millettir. Ordu kurma düzenleri ve silahların geliştirilmesi dünya kültürüne sağladıkları en büyük katkıları olmuştur.

Mısır, Suriye-Filistin, İran-Elam Kültürleri

Mısırlılar

Mısır coğrafya olarak aşağı ve yukarı olarak ikiye ayrılır. Nil nehrinin etkisinden dolayı M.Ö. 12.000'lerden sonra bölge sulu» M.Ö. 5500'lerden sonra da kuraklaşmaya başlamıştır. Hem güneşin oğlu hem de kral olan firavunlardan Aşağı ve Yukarı Mısır'a hakim olanlar iki ülkenin tacını üst üste takmışlardır. M.Ö. 3000- M.Ö.2000 piramitler dönemidir. Bu piramitler ölümden sonraki hayatı simgeler ve mumyalanan firavunun gücünü gösterir. Firavunlar hayattayken tanrının oğlu, öldükten sonra da tanrı olarak düşünülmekteydi.

Batı sanatı, mimari ve heykeltıraşlık konularında Mısırlılardan etkilenmiştir. Ayrıca ilk takvim Mısır'da yapılmıştır. Bir yıl dörder aylık üç mevsimden oluşmaktaydı. Nil nehrinin taşmalarına göre düzenlenmişti.

Suriye- Filistin

Anadolu, Mezopotamya ve Mısır arasında geçiş bölgesidir. Byblos ticaret kenti olarak çok önemli bir yere sahiptir. Mısır ve Anadolu da dahil olmak üzere bir çok yerden getirilen metaller Suriye'de işlenmekteydi. Fenike yazısı burada keşfedilmiştir.

İsrail Oğulları tanrı savaşçıları olarak ortaya çıkmalarıyla Tevrat önem kazanmaya başlamıştır. Rahip hem kral statüsünde hem de para basma yetkisine sahip kişidir. Yahudilik dinine sonradan geçiş olmadığı için dışa kapalı bir toplum yapısına sahiptirler. Hristiyanlık da bu topraklarda başlamıştır. Eski İbranice alfabesi çivi yazısından geliştirilmiştir. Yeni İbranice Rusya'dan İsrail'e göç eden Shalom Jakop Abraham tarafından geliştirilmiştir.

İran- Elam

Elam Sümer kültürünün devamıdır. Çivi yazısı kullanmışlardır. M.Ö. 2000'de Medler İran'ın kuzeyine hakim olmuşlardır. Güneyinde ise Elamlar egemenliklerini devam ettirmişlerdir. M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren de Persler egemen ulus olmuşlardır. Kyros Pers İmparatorluğunun kurucusu olmuştur. Eyalet olarak belirlenen yerlere Satrap denilen Pers Valileri yerleştirmiştir. Pers topraklarında 20 büyük eyalet vardır ve Arami dili konuşulur. Düzenli ordular, paralı askerler ve uzak mesafe nakliyatları bu dönemde yapılmıştır. Pers Kralı 'Kralların Kralı' olarak kabul edilirdi. Doğudan batıya açılım yapmayı amaçlamışlardır. Özellikle Anadolu'yu ele geçirmek istemişlerdir. Elam Devleti İskender'in doğu seferiyle son bulmuştur.

Anadolu Kültürleri

Hititler

Mezopotamya'dan çivi yazısını almışlar fakat hiyeroglif yazıyı da benimsemişlerdir. Asur ticaret

kolonilerine son verip Mittani Krallığı ile birleşmişlerdir. M.Ö. 1400-M.Ö. 1200 yıllarında Yeni Hitit İmparatorluğunu kurdular. Suriye'yi egemenlik altına alıp Mısırlılarla savaşmışlardır. Kadeş Savaşı ve Antlaşması tarihte belgelenmiş ilk yazılı antlaşmadır. M.Ö. 1200 yıllarında deniz kaimlerinin göçüyle imparatorluk son bulmuştur.

Demir kullanımı artmış ve demir ticareti gelişmiştir. Kraliyet aristokrasisi önem kazansa da ılımlı bir politika izlemişlerdir.

Mezopotamya ve Mittani kültürü egemendir. Yukarı şehir yapıları sayesinde savaşlarda kent düşse bile halk buralara sığınıp savunmaya devam edebilmiştir. Tanrılarına çok bağlılardır. Teşhup (baş tanrı - gök tanrı) Anadolu'daki tapınmanın başlangıcını oluşturur.

Hititler, M.Ö. 700'lere kadar Hititçe konuşan küçük beylikler olarak hayatlarına devam etmişlerdir.

Fenikelilerle ticaret ilişkilerinin kurulmasıyla Anadolu.. Mezopotamya ve Suriye- Filistin kültürleri bir araya gelmiş ve yeni kültür sanat anlayışları gelişmiştir. Yazıtlarda hem Fenike Alfabesi hem de Fenike Hiyeroglif yazısını kullanmışlardır.

Mittaniler

Kuzeyden gelip Kuzey Mezopotamya'nın hakimi olmuşlardır. Dilleri Hint - Avrupa dil grubuna girmektedir. Hitit ve Asurluların egemenliğinde yaşamışlardır. Süvari ve at arabasını savaş sanatında kullanarak dünya kültürüne kazandırmışlardır.

Urartular

M.Ö. 13-9. yüzyıl arasında Doğu Anadolu'da beylik ve aşiretler olarak yaşamışlardır. M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Medlerin egemenliğine girip bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir. Çivi yazısı kullanmışlardır. Ölümünden sonra hayata inanmalarının bir sonucu olarak krallarını anıt kaya mezarlarına gömmüşlerdir. Savaşçı bir halk olan Urartular su setleri kurarak su depolanmışlardır.

Frigler

M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren siyasi bir güç olarak ortaya çıkarlar. Gordios düğümü efsanevi kralları Gordios'un isminden gelmektedir. Batı Anadolu'ya egemen olmuşlardır. Helen kolonileriyle ilişkilerini geliştirip Yunanistan'la ticareti geliştirmişlerdir.

Triglerin en tanınmış siyasi kimliği Kral Midas'tır. Friglerin grafiti şeklindeki yazıları hala çözümlenemediği için Kral Midas hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. Friglerin başkenti Gordion'dur.

Mimaride taş, kerpiç ve ahşap kullanmışlardır. Ölümünden sonra yaşama inanmalarından dolayı anıtsal mezarlar inşa etmişlerdir. Bereket ve doğurganlığı simgeleyen, doğanın ve hayvanların hakimi Matar Kubileya Friglerin öne çıkan tanrıçalarıdır.

Lidyalılar

M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Helen kolonilerini egemenliği altına almışlardır. Mermnadlar adı verilen kraliyet ailesi tarafından yönetilmişlerdir. Ticaretin gelişmesi sonucu alışverişi kolaylaştırmak için elektron (altın-gümüş alaşımı) sikke ürettir. Fasulye şeklinde olan bu sikkelerde önceleri sadece çukur varken sonraları kraliyet simgesi aslan ve boğa betimlemeleri kullanılmıştır. Lidya Kralı Karun hâzineleriyle ünlüdür. Lidyalılar mimaride Frig geleneklerini geliştirerek devam ettirmişlerdir. Kaya mezar geleneğini sürdürmüşlerdir. Dinlerinde baş tanrıça Kybele'dir.

Batı Kültürünün Kaynakları

Minos

M.Ö. 2000- M.Ö. 1400 yıllarında Ege Denizi'nde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Minos krallara verilen genel addır. Şehirlerinin etrafı surlarla çevrili değildir. Minos halkı barışçıl ve ticaretle uğraşan bir halktır. Minos sanatı yüksek kültür özellikleri taşımaktadır. Saray mimarisi, ticaret, seramik ve duvar resimleri oldukça

etkileyicidir. Boğa oyunları ve resimleri önem taşımaktadır. Çünkü Minantauros Helen mitolojisinde Minos'un oğludur. Minos uygarlığının Linear A ve Linear B olarak iki yazı şekli vardır. B hala çözümlenememiştir.

Mikenler

Yunanistan'a M.Ö. 1600-M.Ö. 1100 yılları arasında egemen olan savaşçı bir toplumdur. Mykene, Tyrins, Atina, Theben en önemli Miken kentleridir. Kentler birbirleriyle sürekli savaş halinde olmuşlardır. Mikenlerin öncü Helen kültürü olduğu düşünülmektedir. Metal sanatını ve minos seramiğini geliştirmişlerdir. Savaş arabaları ve savaş kıyafetleriyle de dikkat çekerler. Truva Savaşının yapıldığı dönem olan M.Ö. 1600'de Minos'u yok etmişlerdir.

Helenler

Helen halkında üç farklı boy vardır: Aioller, İyonyahılar ve Horlar. Yerleşim şekilleri başlangıçta köy ve köyler topluluğudur. Kentlerin gelişimi kent ve devlet yönetiminin birleşmesiyle olmuştur. Polis siyasi varlığı olan şehirlere denmektedir.

Tunç Çağı sonunda yönetimde Basileos denilen, doğuştan hak sahibi bir bey bulunur. Kraliyet son bulduktan sonra aristokrasiye geçilmiştir. Klan başlarından oluşan konsey tarafından her yıl bir yıllığına biri seçilir. Adalet yazılmamış yasalarla sağlanmaktadır. Tüccarların ve köylülerin zenginleşmesiyle aristokrasiye karşı ayaklanma olmuş ve oligarşi yönetimine geçilmiştir. Daha sonra da demokrasiye geçilmiştir.

Fenikelilerle ilişkiler gelişince kültürel alışveriş meydana gelmiştir. Grek alfabesi oluşturulmuştur. M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren yasalar yazılı hale getirilmiştir. Ticarete para kullanmaya başlamışlardır.

Sparta: M.Ö. 9. yüzyılda Dorlar tarafından iskan edilmiştir. M.Ö. 8. yüzyılda Spartalılar (Lakedaimonialılar) kente egemen olmuştur. Sparta savaşçı bir toplumdur. Çocuklar 8 yaşına kadar annelerinin yanında kalır sonra kışlalarda askeri eğitime alınmışlardır. M.Ö. 6. yüzyılda Yunanistan'ın ilk savaş birliği Paloponnesos Birliği oluşturmuşlardır.

Atina: Demokrasinin tohumları Atina yarımadasında atılmıştır. Arkaik dönemde politik, sosyal ve kültürel değişimler yaşanmıştır. M.Ö. 500- M.Ö. 323 tarihlerinde tarihi yazmaya başlamışlardır. Atina heykel, mimari ve tiyatro alanında büyük gelişmelere sahne olmuştur. M.Ö. 4. yüzyılda Makedonya Krallığı bölgede egemen olmuştur.

Makedonya: Makedonya Kralı II. Filip Yunanistan'ı ele geçirmiştir. Ölümünden sonra tahta geçen İskender Makedonya, Anadolu, Mezopotamya, Suriye, Filistin, Mısır, İran, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ı da sınırlarına alarak büyük bir imparatorluk kurmuştur. Ölümünden sonra dış güçlerin etkisi ve Romalıların doğuya doğru ilerlemesi Helenlerin sonunu getirmiştir.

Romalılar

Başlangıçta Romalı aristokratlardan oluşan meclis ve krallar yönetiminde söz sahibidir. Daha sonra eşitlik isteğiyle Cumhuriyet yönetimine geçildi. Tüccar zenginlerin de söz sahibi olma isteğiyle ayaklanma ve iç savaş başlamıştır.

Sezar öldürülüp yerine Octavianus geçmiş ve yönetimde birinci sınıf vatandaşlar yer almıştır. M.S. 395 yılında Roma Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkılmıştır. 1. Konstantin ise Doğu Roma İmparatorluğunu (Bizans) kurarak Hristiyanlığı benimser.

Roma'da disiplin ve ağırbaşlılık büyük önem taşımaktadır. En büyük yetilerinden biri sahip olduklarını elde tutabilmeleridir. Eyaletlerde Tanrı-Kral kültürü yaymışlardır. Ayrıca halkın dinine hoşgörülü davranmışlar ve ele geçirdikleri topraklarda yaşayanlara imtiyazlar sağlamışlardır.

M.Ö. 70'de Kudüs'te Yahudilerin tapınağına Roma imparatoru heykeli konması isyana neden olmuştur. Bunun üzerine Roma askerleri tapmağı yerle bir etmişlerdir. Günümüzde tapınaktan geriye Ağlama Duvarı kalmıştır. Romalılar ayrıca Hristiyanlığın yayılma zamanlarında Hristiyanlara karşı da çok sert

davranmışlardır.

Roma'ının en çok İlerleme kaydettiği alanlardan biri hukuktur. Roma Hukuku bugün hala derslerde okutulmaktadır.

Mimaride kireç harçlı Roma betonu kullanılarak bir çok yapı imar etmişlerdir. Roma harcı ve çelik konstrüksiyon kullanımı mimaride önemli bir yeniliktir.

Roma'nın resmi dili Latince'dir. Akdeniz dünyasında uzun yıllar etkili olan Roma kültürü aydınlanma dönemine girilmesinde önemli bir role sahiptir.